
Roko MIŠETIĆ

NEKA
SOCIODEMOGRAFSKA
OBILJEŽJA
STANOVNIŠTVA
OBALNIH NASELJA*

---

* Tekst je originalno objavljen u časopisu *Društvena istraživanja*
(15/2006, br. 1-2).

Istraživanje demografskih značajki stanovništva hrvatskoga priobalja vrlo je zanimljiv, ali i složen, posao. Složen je stoga što je riječ o prostoru jakoga demografskog dinamizma, koji je dugo nosio epitet emigrantskoga područja, a u drugoj polovici XX. stoljeća resi ga značajka imigracijskog odredišta. Izgradnjom Jadranske magistrale, 60ih godina 20. stoljeća stvoren je osnovni preduvjet za jači razvoj industrije i turizma kao glavnih nositelja procesa litoralizacije.¹ Industrijska središta na obali privukla su mnoštvo mladoga radnoaktivnog stanovništva, koje je stubokom promijenilo demografsku sliku ne samo tih naselja nego, zbog izrazitoga unutarnjeg prerazmjesta stanovništva litoralnoga prostora, i naselja u svojoj okolini. Turizam je, pak, osim pozitivnih demografskih impulsa na domicilno stanovništvo, na jadranskoj obali ojačao i jednu novu dimenziju stanovanja. Naime, masovnom izgradnjom stanova za odmor hrvatsko se priobalje razvilo u izraziti prostor „sekundarnog stanovanja”.² Kolike je dimenzije poprimio taj vid izgradnje, dovoljno govori i činjenica da je, po Popisu stanovništva 2001. godine, 41 naselje na obali imalo više stanova za odmor negoli stalnih stanovnika.³ Međutim, upravo se ovdje otvara niz pitanja vezanih uz problematiku istraživanja stanovništva u priobalju. U prvom redu aktualizirao se proces konverzije „sekundarnog” stanovanja u „primarno”. Ne možemo do kraja odgovoriti na pitanje koliko je stanovnika, prijavljujući stalno mjesto boravka u naselju „sekundarnog stanovanja”, svoju „drugu kuću” stvarno pretvorilo u „prvu”, a koliko fiktivno zbog izbjegavanja financijskih obveza prema lokalnoj zajednici. Da problem nije minorne prirode, poglavito ako se krene u detaljnije analize na nižim prostornim razinama, zorno pokazuju novija istraživanja stanovništva hrvatskih otoka. Tako se nerijetko događa da „otoci na rubu biološkog izumiranja daju statistički prived demografske ekspanzije, pa tek posredne analize (prije

svoga dobna struktura, ali i efektivni natalitet i fertilitet) govore o pravom otočnom demografskom stanju” (Lajić i Mišetić, 2005.b, 215). Kako nema jasna mehanizma izlučivanja „pravog” od „fiktivnog” stanovništva unutar statističkih podataka o hrvatskom stanovništvu, to ćemo, za sada, zanemariti uočeni problem.

Današnji razvitak prometne infrastrukture u Hrvatskoj i njezinu priobalju u nekim elementima podsjeća na šezdesete godine 20. stoljeća. Izgradnja prometnica i restrukturiranje gospodarstva vjerojatno će dugoročno utjecati i na razmještaj i strukturu stanovništva u naseljima na obali. Stoga je cilj ovoga rada upozoriti na trenutačno stanje naseljenosti hrvatskoga priobalja, s posebnim osvrtom na dobni sastav i razinu završene škole stanovništva, kao osnovnih pokazatelja demografskoga i općega razvojnog potencijala obalnih naselja za možebitni proces „relitoralizacije” Hrvatske.

Metodološke napomene

Predmet analize ovoga rada jest stanovništvo naselja na obali ili, preciznije rečeno, stanovništvo naselja u Republici Hrvatskoj koja u svom teritorijalnom obuhvatu sadržavaju obalnu crtu, a ne moraju nužno biti smještena na obali. Naselja su grupirana po tri kriterija: 1) geografskom položaju, 2) odnosu kopno – otok i 3) funkcionalnom značaju naselja.

1. kriterij: *geografski položaj*. Po ovom kriteriju naselja su klasificirana u dvije osnovne skupine: a) naselja sjevernog Hrvatskog primorja (naselja u Istri, Kvarneru i podvelebitskom primorju) i b) naselja južnog Hrvatskog primorja (naselja u Dalmaciji). Ovakva se razdioba poklapa s utjecajem makroregionalnih središta Rijeke i Splita, odnosno naselja su svrstana u dvije jadranske makroregije sjevernog i južnog Hrvatskog primorja. Nadalje su naselja u Dalmaciji podijeljena u tri manje skupine: b1) naselja u sjevernoj Dalmaciji, b2) naselja u srednjoj Dalmaciji i b3) naselja u južnoj Dalmaciji. Ovdje svakako valja pripomenuti da se granice skupina naselja kategoriziranih po kriteriju geografskoga položaja poklapaju sa županijskim granicama. Tako su naselja na obali sjevernog Hrvatskog primorja, po aktualnoj teritorijalnoadministrativnoj podjeli Republike Hrvatske, iz Istarske, Primorsko-goranske i Ličko-senjske županije, naselja na obali sjeverne Dalmacije iz Zadarske i Šibensko-kninske županije, naselja srednje Dalmacije iz Splitsko-dalmatinske županije, dok su naselja južne Dalmacije iz Dubrovačko-neretvanske županije.

2. kriterij: *odnos kopno – otok*. Po ovom se kriteriju naselja na obali dijele na ona koja su smještena na kopnu i ona smještena na otocima. Kod ovakve razdiobe naselja nailazimo na problem dvojnih naselja, odnosno naselja koja se dijelom nalaze na kopnu, a dijelom na otoku (primjerice: Trogir, Primošten, Rogoznica, Tribunj, Tisno i dr.). U ovom smo slučaju jedino naselje Tisno, zbog njegove izrazite otočne orijentacije, svrstali u kategoriju otočnih naselja, dok sva ostala dvojna naselja pripadaju skupini naselja na kopnu.

3. kriterij: *funkcionalni značaj naselja*. I po ovom smo kriteriju naselja na obali podijelili u dvije skupine. Prvu skupinu čine dva makroregionalna središta (Split i Rijeka) te četiri regionalna središta (Zadar, Pula, Šibenik i Dubrovnik). Ovih šest naselja ujedno su središta najveće koncentracije naseljenosti na obali. U drugu skupinu ubrojena su sva ostala naselja na obali.

Naselja i stanovništvo

Na hrvatskoj je obali smješteno 576 naselja, u kojima je po Popisu stanovništva iz 2001. godine živjelo 957.823 stanovnika. (Tablica 1). Tako je u 8,5% naselja Republike Hrvatske nastanjeno više od petine (21,6%) njezine populacije. Gušću naseljenost litoralnoga prostora u odnosu na druga područja pokazuje i činjenica da u naselju na obali u prosjeku živi 1663 stanovnika ili 1006 stanovnika više negoli u prosječnom naselju Republike Hrvatske (657 stanovnika).⁴ Usporedimo li, pak, ovaj pokazatelj s naseljima Republike Hrvatske koja u svom teritorijalnom obuhvatu ne sadržavaju obalnu crtu, dolazimo do zaključka da je prosječno priobalno naselje za 1100 stanovnika napućenije nego ono koje ne pripada ovoj skupini.

Broj naselja i stanovnika dviju velikih regionalnih cjelina Hrvatskog primorja zadržavaju pravilne omjere. Tako u južnom Hrvatskom primorju ima 1,7 puta više naselja i 1,8 puta više stanovnika nego u sjevernom, odnosno prosječno je naselje sjevernoga Hrvatskog primorja 2001. godine brojilo tek 52 stanovnika manje od onoga smještenog jugoistočno od razdjelnice dviju hrvatskih primorskih makroregija. Spustimo li se na nižu regionalnu razinu (tri dalmatinske regije), uviđamo jasnu diferencijaciju naseljenosti. Na krajnjem jugu Hrvatske u 124 priobalna naselja živi 88.387 stanovnika. Premda prosječno južnodalmatinsko naselje na obali nadmašuje hrvatski prosjek, u njemu, u usporedbi sa sjevernodalmatinskim naseljem, živi 863, a sa srednodalmatinskim čak 2086 stanovnika manje.

Tablica 1 Naselja i stanovništvo
na obali 2001. godine

	Broj naselja	Udio u naseljima Hrvatske (%)	Udio u naseljima na obali (%)	Broj sta- novnika 2001. godine	Udio u sta- novništvu Hrvatske (%)	Udio u sta- novništvu naselja na obali (%)	Prosječan broj sta- novnika po naselju
Naselja na obali							
Ukupno	576	8,5	100,0	957.823	21,6	100,0	1.663
u sjevernom Hrvatskom primorju	213	3,2	36,9	347.225	7,8	36,3	1.630
u južnom Hrvatskom primorju	363	5,4	63,0	610.598	13,8	63,7	1.682
u sjevernoj Dalmaciji	120	1,8	20,8	189.094	4,3	19,7	1.576
u srednjoj Dalmaciji	119	1,8	20,7	333.117	7,5	34,8	2.799
u južnoj Dalmaciji	124	1,8	21,5	88.387	2,0	9,2	713
na kopnu	316	4,7	54,9	840.168	18,9	87,7	2.659
na otocima	260	3,9	45,1	117.655	2,7	12,3	453
makroregionalna i regionalna središta	6	0,1	1,0	514.586	11,6	53,7	85.764
ostala naselja	570	8,4	99,0	443.237	10,0	46,3	778
Ostala naselja RH	6.183	91,5	-	3.479.637	78,4	-	563
Republika Hrvatska	6.759	100,0	-	4.437.460	100,0	-	657

Izvor: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. – Stanovništvo po naseljima*; CD-ROM, DZS RH

Još je očitija razlika u usporedbi naseljenosti priobalja otočnoga i kopnenoga dijela Hrvatske. Naime, otočni je litoralni prostor, po rezultatima Popisa stanovništva iz 2001. godine, naseljavalo 117.655 stanovnika, što je ravnomjerno distribuirano u 260 naselja davalo prosjek od 453 stanovnika po naselju. Kada ovaj broj usporedimo s prosječnom napućenošću naselja na obali kontinentškoga dijela Hrvatske (2659), uviđamo da je prosječan broj stanovnika otočnoga naselja gotovo 6 puta (5,9 puta) manji od naselja na kopnu. Ovdje svakako valja pripomenuti da je među odabranim skupinama naselja na obali jedino u skupini otočnih naselja vrijednost kategorije „prosječan broj stanovnika po naselju” niža od njezine vrijednosti u skupini naselja Republike Hrvatske koja ne pripadaju priobalnim (563). Razloge ovakvih rezultata valja tražiti u činjenicama da je na hrvatskim otocima 2001. godine najveće naselje, Mali Lošinj, brojilo tek 6296 stanovnika, a samo je u 12 naselja registrirano više od 2000 stanovnika. Iz ove se kratke analize naseljenosti priobalnoga prostora Republike Hrvatske može zaključiti da se njezino težište nalazi na kopnu. Međutim, kako homogenost nije jedna od značajki naseljenosti u bilo kojem prostoru, valja izlučiti jezgru/e i periferiju (naseljenosti) hrvatskoga priobalja. To se pokazalo relativno jednostavnom zadaćom. Izdavanjem dvaju makroregionalnih (Split i Rijeka) i četiriju regionalnih (Zadar, Pula, Šibenik i Dubrovnik) središta

jadranske Hrvatske u zasebnu skupinu dolazimo do zaključka da u samo 1% priobalnih naselja živi čak 53,7% stanovništva. Da bismo u definiranju jezgri naseljenosti hrvatske obale bili što precizniji, moramo uzeti u obzir i naselja koja s navedenim središtima čine kontinuirani niz neprekinute naseljenosti, odnosno izgrađenosti, uz obalu.⁵ Tako vidimo da je u 45 naselja⁶ ili 7,8% svih naselja hrvatskoga priobalja, Popisom stanovništva iz 2001. godine, zabilježeno 635.597 stanovnika, što je činilo gotovo dvije trećine (66,4%) svih popisanih stanovnika u naseljima na obali. U prilog tezi da naselja na obali koja ne pripadaju ovoj skupini čine periferiju naseljenosti priobalja ide i podatak da prosječan broj stanovnika po naselju iz te skupine iznosi 607, što je za 50 stanovnika manje od hrvatskoga prosjeka.

Za razumijevanje razloga ovako nepovoljna razmještaja stanovništva i naseljenosti na hrvatskoj obali Jadrana valja se vratiti u šezdesete godine XX. stoljeća, kada se u Hrvatskoj intenzivira proces litoralizacije na temeljima razvoja industrije i turizma. Za proces industrijalizacije kauzalno se vežu procesi urbanizacije i deruralizacije te procesi imigracije i emigracije, što, dakako, nije zaobišlo ni hrvatsko priobalje. U tridesetogodišnjem razdoblju od 1961. do 1991. godine, pod utjecajem industrijalizacije, dolazi do nagloga rasta broja stanovnika u, već i tada, najjačim populacijskim središtima na obali. Tako je u promatranom razdoblju indeks promjene broja stanovnika Zadra iznosio 279,4, Splita 234,8, Dubrovnika 213,2, Pule 168,1, Rijeke 167,8, a Šibenika 159,9. Svoju potrebu za radnom snagom, odnosno imigracijsku masu, ova su središta primarno crpila iz svoje uže, a potom i šire, okolice. Time su dvojako utjecali na stanovništvo naselja u okolici. Izravno na smanjenje njihova broja i neizravno na devastaciju njihove biološke jezgre (stanovništvo koje se iseljavalo bilo je radnoaktivne, odnosno fertile, dobi), čime su stvoreni preduvjeti za jačanje biološke sastavnice depopulacije. Rezultati ovoga procesa jasno se očituju na kartogramu „Depopulacija u Hrvatskoj u razdoblju 1953-1981.“ (Nejašmić, 1991., 159). Većinu litoralnoga prostora zahvatio je proces depopulacije. Za razliku od priobalnoga prosjeka, sva jača industrijska središta na obali pripadala su skupini prostora stagnacije ili progresije ukupnoga stanovništva. Osim njih, istoj kategoriji pripadala je i većina priobalnih naselja zapadne Istre, te Opatija, Crikvenica, Biograd na Moru, Vodice, Makarska i manji broj priobalnih otočnih naselja. Upravo jačem razvoju turizma, od 60ih godina XX. stoljeća, valja zahvaliti što su ova naselja postala prostorima demografske progresije na hrvatskoj obali. No premda se

i u njima broj stanovnika u tridesetogodišnjem razdoblju i više nego udvostručio, njihova populacijska masa, koja se održala zahvaljujući turizmu, nikako ne može konkurirati jačim industrijskim središtima na obali. Potkrepu ovoj tvrdnji daje činjenica da su među jačim turističkim središtima hrvatskoga priobalja 1991. godine jedino Rovinj i Makarska brojili više od 10.000 stanovnika (Rovinj 12.910, Makarska 11.743). Time se pokazalo da turizam kao druga najvažnija sastavnica litoralizacije Hrvatske nije mogao, u demografskom smislu, parirati industrijalizaciji zbog niza ograničujućih čimbenika. Jedan od njih jest izrazito sezonski karakter turizma u priobalju. On je vrlo aktivan samo tri mjeseca u godini, što pogoduje sezonskim migracijama radne snage. Iz kontingenta sezonskih radnih migranata samo se manji dio trajno nastanjuje u naselje u koje je došao na rad, dok se većina nakon sezone vraća u naselja iz kojih su došli. Drugi, ne manje važan čimbenik, jest neravnomjeran razvoj turizma na kopnu i otocima. I dok se turizam, zbog bolje pristupačnosti, u priobalju kontinentetskoga dijela Hrvatske intenzivnije počeo razvijati početkom 60ih godina 20. stoljeća, u otočnom dijelu taj proces počinje s vremenskim odmakom od petnaestak godina. Razloge tomu valja prije svega tražiti u prometnoj izoliranosti otoka (Mikačić, 1994.) te nizu drugih specifičnih problema, kao što je, primjerice, opskrba kvalitetnom vodom (Lajić, 1992.). Kako je proces industrijalizacije hrvatski otočni prostor tek „okrznuo”, to je njegova radno aktivna populacija u petnaestogodišnjem vremenskom procjepu, do intenziviranja turizma, uglavnom emigrirala u priobalna industrijska središta na kopnu. S jačim utjecajem turizma na otočno gospodarstvo dolaze i pozitivni demografski pomaci, no selektivno i razmjerno njegovoj snazi (Zupanc i sur., 2001.). Osim toga, odnos turizam – stanovništvo na hrvatskom otočju iskazuje određene specifičnosti. Tako Nejašmić u analizi utjecaja turizma na diferencirani demografski razvitak srednjodalmatinskih otoka zaključuje: „Pokazalo se da razvojem turizma napreduje samo uski obalni pojas (i to ne sva naselja), dok unutrašnjost ostaje izvan glavnih tokova, zaostaje i ubrzano depopulira. Može se reći da je turizam ubrzao demografske procese pridonijevši, posebice, praznjenju naselja u unutrašnjosti otoka” (Nejašmić, 1999.).

Ova analiza naseljenosti dijelom objašnjava zašto se u priobalnom dijelu Republike Hrvatske razvio urbani sistem koji je u svojoj prostornoj dimenziji asimetričan, a u hijerarhijsko–funkcionalnoj nepravilan (Vresk, 1985.).

Dobni sastav stanovništva

Da je starenje opće obilježje stanovništva Hrvatske, poznata je činjenica već zadnjih četrdesetak godina. Kritične vrijednosti udjela stare populacije (od 60 godina i više) od 12%, prosječne starosti stanovništva od 30 godina ili, pak, indeksa starosti od 40%, kada za neku populaciju kažemo da je počela starjeti, prijeđene su još u međupopisnom razdoblju 1961. – 1971. godine. Vrijednost indeksa starosti 2001. godine više nego dvostruko prelazi kritičnu vrijednost ($x_s = 90,7\%$), udio stare populacije narastao je na 21,5%, a prosječna starost dosegla je 39,3 godine (Tablica 3). Ovo opće obilježje stanovništva dijele i hrvatske regije, pa smo stoga osuđeni analizu dobnoga sastava stanovništva naselja hrvatskoga priobalja svesti na puko nijansiranje parametara ostarjele populacije.

Tablica 2

Dobne skupine stanovništva na obali 2001. godine

	Ukupno	Dobne skupine			Nepoznata dob
		0-19	20-60	60 i više	
Naselja na obali					
Ukupno	957.823	220.517	530.963	201.881	4.462
u sjevernom Hrvatskom primorju	347.225	71.616	196.755	77.150	1.704
u južnom Hrvatskom primorju	610.598	148.901	334.208	124.731	2.758
u sjevernoj Dalmaciji	189.094	45.343	101.749	41.034	968
u srednjoj Dalmaciji	333.117	82.604	185.148	63.909	1.456
u južnoj Dalmaciji	88.387	20.954	47.311	19.788	334
na kopnu	840.168	194.706	470.886	170.703	3.873
na otocima	117.655	25.811	60.077	31.178	589
makroregionalna i regionalna središta	514.586	113.837	290.875	107.598	2.276
ostala naselja	443.237	106.680	240.088	94.283	2.186
Ostala naselja RH	3.479.637	832.723	1.878.396	753.675	14.843
Republika Hrvatska	4.437.460	1.053.240	2.409.359	955.556	19.305

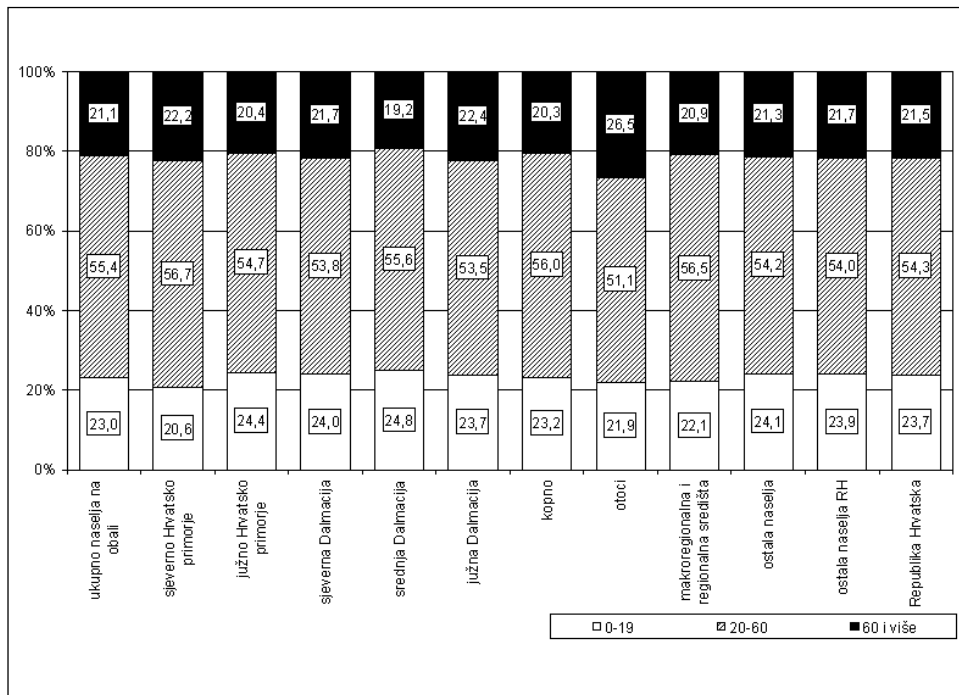
Izvor: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. – Stanovništvo po naseljima*; CD-ROM, DZS RH

Premda je prosječna starost stanovništva priobalnih naselja (39,5 godina) nešto viša od državnoga prosjeka (39,3 godine), detaljniji pokazatelji dobnoga sastava govore nam da je proces njegova starenja nešto blažeg intenziteta negoli u ukupnoj hrvatskoj populaciji. Naime, dok su koeficijent starosti (udio staroga stanovništva u ukupnom) i indeks poodmakle starosti (odnos stanovnika starijih od 65 godina i mlade populacije do 20 godina starosti) stanovnika hrvatskoga priobalja i Republike Hrvatske gotovo identični (razlika je 0,4, odnosno 0,1 posto), koeficijent opterećenosti radnoga kontingenta staračkim⁷ u priobalju je niži za 1,1 posto. Ovakvoj ocjeni stanja dobnog struktu-

re, promatrano po kriteriju geografskoga položaja, najviše pridonosi stanovništvo naselja srednje Dalmacije, koje je po svim vrijednostima pokazatelja vitalnije od hrvatskoga prosjeka. U sjevernom Hrvatskom primorju u prosjeku živi najstarije stanovništvo litoralnoga prostora, dok na jugu Dalmacije ono najbrže stari.

Slika 1

Udio dobni skupina stanovništva naselja na obali 2001. godine

Najveća razlika pokazatelja dobnoga sastava stanovništva na obali zabilježena je u usporedbi naselja na kopnu i naselja na otocima. I ovdje se pokazalo da je otočno stanovništvo u najnezavidnijem položaju. Dugotrajnost negativnih demografskih zbivanja na hrvatskom arhipelagu dovela je do toga da je stanovnik otočnoga priobalnog naselja u prosjeku star 42,1 godinu, što je gotovo tri (2,8) godine više od hrvatskoga prosjeka. U tim naseljima živi više od četvrtine (26,5%) staroga stanovništva, a omjer populacije starije od 65 i mlađe od 20 godina dobarano se približio odnosu 1:1 ($x_{ps} = 91,5$) (slika 1). Iz navedenog slijedi činjenica da je na otočju i proces starenja najbrži. Usporedimo li koeficijent opterećenosti radnoga kontingenta staračkim s hrvatskim ili priobalnim prosjekom, uvidamo da je on na otocima viši za 8, odnosno čak 9,1 posto. Premda bi se sređivanjem podataka o stvarnim stanovnicima otoka, odnosno izdvajanjem „fiktivnog” od „pravog” stanovništva,

ovi pokazatelji nešto popravili, ipak se ukupan dojam o lošoj demografskoj perspektivi naselja otočnoga priobalja ne bi promijenio, jer većinu „fiktivnog” stanovništva čini populacija starije životne dobi (više o tome vidjeti u: Lajić, I. i Mišetić, R., 2005.a).

Tablica 3
Prosječna starost i koeficijent dobnoga sastava stanovništva naselja na obali 2001. godine

	Prosječna starost	Koeficijent starosti (x_{60+})	Indeks poodmakle starosti (x_{ps})	Koeficijent opterećenosti radnog kontingenta staračkim ($k_{d,s}$)	Koeficijent ukupne dobne ovisnosti (k_D)
Naselja na obali					
Ukupno	39,5	21,1	65,9	22,3	62,3
u sjevernom Hrvatskom primorju	40,8	22,2	77,4	23,0	58,2
u južnom Hrvatskom primorju	38,8	20,4	60,4	21,9	64,7
u sjevernoj Dalmaciji	39,4	21,7	65,8	23,7	66,6
u srednjoj Dalmaciji	38,2	19,2	55,2	20,1	63,0
u južnoj Dalmaciji	39,8	22,4	69,1	24,8	67,3
na kopnu	39,2	20,3	62,5	21,1	60,9
na otocima	42,1	26,5	91,5	31,4	73,1
makroregionalna i regionalna središta	39,7	20,9	67,7	21,7	59,4
ostala naselja	39,3	21,3	64,0	23,0	65,8
Ostala naselja RH	39,3	21,7	65,8	23,6	66,3
Republika Hrvatska	39,3	21,5	65,8	23,4	65,4

Dobni sastav stanovništva makroregionalnih i regionalnih središta na hrvatskoj obali Jadrana ima karakteristike urbanih naselja: nešto niži udio mladoga stanovništva od ostalih naselja na obali rezultira nepovoljnijim indeksom poodmakle starosti, niži udio staroga stanovništva uvjetuje povoljniji koeficijent starosti, brojniji kontingent stanovništva radnoaktivne dobi diktira sporiji ritam starenja njihove populacije.

Na kraju ove kraće analize dobnoga sastava stanovništva hrvatskoga priobalja posvetit ćemo se koeficijentu ukupne dobne ovisnosti.⁸ On je jasan indikator utjecaja dobne strukture na gospodarski razvitak nekoga prostora jer pokazuje u kojoj je mjeri radnoaktivno stanovništvo opterećeno uzdržavanjem. O heterogenosti prostora hrvatskoga priobalja u pogledu dobnoga sastava njegova stanovništva jasno govori i koeficijent ukupne dobne ovisnosti. U područjima izdvojenim po tri upotrijebljena kriterija on varira u rasponu od 15 posto. Gospodarski najrazvijeniji prostor, sjeverno Hrvatsko primorje, ima najpovoljniji ili najniži koeficijent ukupne dobne ovisnosti (58,2). U njemu tri stanovnika radnoaktivne dobi uzdržavaju dva stanovnika izvanradnoga kontingenta, što je na razini razvijenih sjevernoeuropskih zemalja. Na drugom su kraju naselja na obali otoka čiji se koeficijent ukupne dobne ovi-

snosti popeo na vrijednost od 73,1. To znači da pet stanovnika radnoaktivne dobi uzdržavaju četiri stanovnika izvanradnoga kontingenta, što je na razini slabije razvijenih zemalja svijeta. Zanimljivom se pokazala usporedba dvaju populacijski najjačih prostora hrvatskoga priobalja (srednja Dalmacija i sjeverno Hrvatsko primorje). Naime, u trenutku Popisa 2001. godine kontingent stanovništva radnoaktivne dobi sjevernog Hrvatskog primorja bio je za 4,8 posto manje opterećen od istog u srednjoj Dalmaciji. Osim toga, i sama struktura opterećenja, podijeljena na opterećenje mladim i starim stanovništvom, ide mu u prilog.⁹ Premda stanovništvo srednje Dalmacije u ovom trenutku zaostaje za sjevernim Hrvatskim primorjem, ono ima izgledniju perspektivu. Ovu tvrdnju temeljimo na činjenicama da će sporiji proces njihova starenja i veći udio mladoga stanovništva osigurati ubuduće jači priljev i slabiji odljev stanovništva iz radnoaktivne dobi. To će se izravno odraziti na pomlađivanje radne snage, a time i na porast stupnja njihove obrazovanosti, jer je poznata zakonitost da „što je dobna struktura više zakrivljena prema udjelu djece, to se postiže veća zamjena manje obrazovanih ljudi obrazovanijima” (Wertheimer–Baletić, 1999., 397). Ovo su, dakako, predviđanja unutar struktura zatvorenih populacija. No kako je stanovništvo hrvatskoga priobalja izrazito dinamično u migracijskom pogledu, to se ona i ne moraju ostvariti u cijelosti.

Razina završene škole

Jedan od važnijih demografskih indikatora razvojnoga potencijala nekoga prostora jest obrazovna struktura¹⁰ njegova stanovništva. Razina završene škole populacije nekoga prostora u izravnom je odnosu sa stupnjem njegove razvijenosti. Što će reći da razvijenija područja imaju školovanije stanovništvo i obrnuto.¹¹ Osim ove statičke relacije, vrijedi i dinamička: prostori sa školovanijom populacijom imaju veće razvojne mogućnosti i obratno.

Za ilustraciju nam može poslužiti usporedba stanovništva Hrvatske i, u ovome, razvijenije Slovenije, a zatim i usporedba obalnoga dijela Hrvatske sa slovenskim prosjekom. Hrvatska bilježi veći udio stanovništva u kategorijama „bez škole” i „nepotpuna osnovna škola”, dok u ostalim kategorijama zaostaje za Slovenijom.¹² Izrazimo li razinu završene škole stanovništva starijeg od 15 godina koeficijentom skolarizacije, dolazimo do pokazatelja da stanovnik Hrvatske na školovanju provede prosječno 9,94 godina života, dok žitelj susjedne Slovenije u škol-

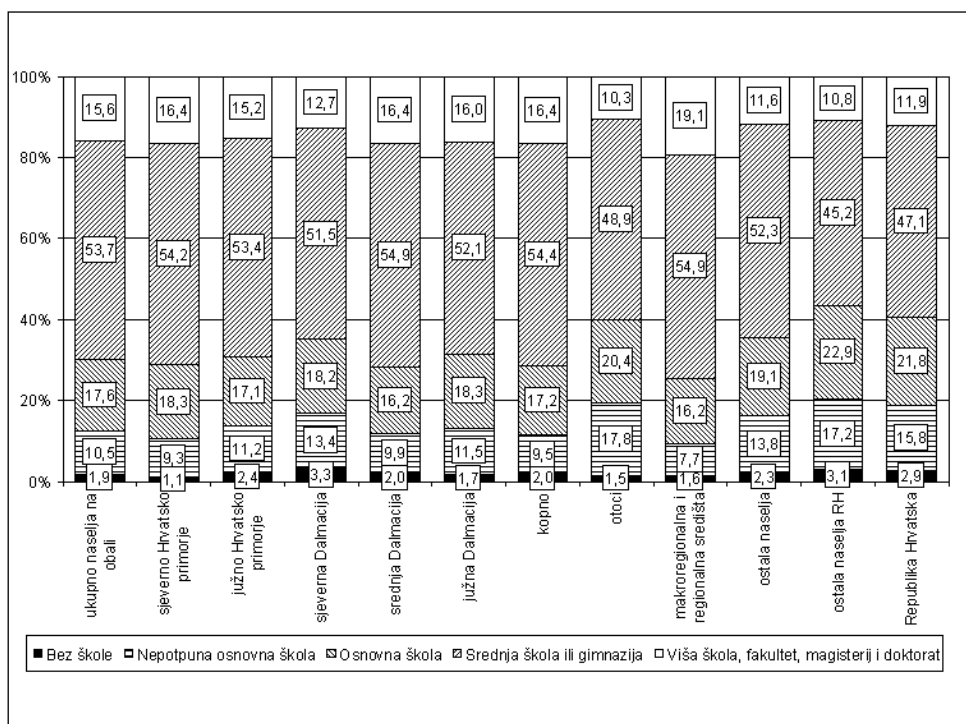
skim klupama boravi osam i pol mjeseci duže ili 10,66 godina (Tablica 5). Ovo su i očekivani rezultati, jer je u obje države većina stanovništva dosegla stupanj srednjoškolskog obrazovanja. No inicijatori i nositelji razvitka dolaze iz kohorte iznadprosječne školovanosti, gdje slovenska populacija prednjači tek s jednim postotnim poenom nad hrvatskom. Za jasnije uočavanje razlika razvojnoga potencijala stanovništva uvjetovanog razinom završene škole, poslužili smo se koeficijentom opterećenosti školovanih manje školovanimima.¹³ Ovaj indikator pokazuje jasno zaostajanje razvojnoga potencijala stanovništva Hrvatske za slovenskim. Naime, dok u Hrvatskoj 1000 iznadprosječno školovanih stanovnika „opterećuje” 3394 ispodprosječnih, to je opterećenje u Sloveniji manje za čak 839

Tablica 4
 Razina završene škole stanovništva starijeg od 15 godina u naseljima na obali 2001. godine (apsolutni pokazatelji)

	Ukupno	Bez škole	Nepotpuna osnovna škola	Osnovna škola	Srednja škola ili gimnazija	Viša škola, fakultet, magisterij i doktorat	Nepoznato
Naselja na obali							
Ukupno	801.605	15.302	84.057	140.773	430.730	125.425	5.318
u sjevernom Hrvatskom primorju	297.956	3.352	27.701	54.405	161.587	48.999	1.912
u južnom Hrvatskom primorju	503.649	11.950	56.356	86.368	269.143	76.426	3.406
u sjevernoj Dalmaciji	156.637	5.151	20.922	28.530	80.678	19.903	1.453
u srednjoj Dalmaciji	273.767	5.586	27.043	44.450	150.331	44.777	1.580
u južnoj Dalmaciji	73.245	1.213	8.391	13.388	38.134	11.746	373
na kopnu	702.154	13.806	66.377	120.514	382.071	115.170	4.216
na otocima	99.451	1.496	17.680	20.259	48.659	10.255	1.102
makroregionalna i regionalna središta	434.470	6.832	33.292	70.519	238.537	83.012	2.278
ostala naselja	367.135	8.470	50.765	70.254	192.193	42.413	3.040
Ostala naselja RH	2.881.221	90.030	496.322	660.395	1.302.468	312.609	19.397
Republika Hrvatska	3.682.826	105.332	580.379	801.168	1.733.198	438.034	24.715

Izvor: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. – Stanovništvo po naseljima*; CD-ROM, DZS RH

Kada uspoređujemo dosegnuti stupanj školovanja stanovništva naselja na obali s hrvatskim prosjekom, možemo se prisjetiti prethodne usporedbe sa Slovenijom. To znači da je stanovništvo litoralnoga prostora Hrvatske po dosegnutom stupnju školovanosti na razini susjedne zemlje, a u udjelu višeobrazovanih i visokoobrazovanih čak ga i premašuje za 2,7 posto, što se odrazilo i na povoljniji koeficijent opterećenosti školovanih manje školovanimima, koji je pao ispod 2000 ($e_{s,i}=1.915$).

Slika 2
 Razina završene škole stanovništva starijeg od 15 godina u naseljima na obali 2001. godine (relativni pokazatelji)

Usporedba razine školovanosti populacije hrvatskoga priobalja podijeljenog po kriteriju geografskoga položaja govori tek o blagom zaostajanju stanovništva sjeverne Dalmacije za žiteljima ostalih triju regija (slika 2). O uravnoteženosti se nikako ne može govoriti pri poredbi parametara školovanosti stanovništva naselja otočnoga i kopnenoga priobalja Hrvatske. I ovdje se pokazalo izrazito zaostajanje otočnoga prostora za kopnenim. Dok je stanovnik priobalnoga kopnenog naselja na školovanju u prosjeku proveo 10,71 godinu, žitelj otoka „utrošio” je na školovanje deset mjeseci manje, ili 9,89 godina, što je manje i od hrvatskoga prosjeka. Najmanji udio školovanije i najveći udio manje školovane populacije priskrbile su otočju epitet prostora najslabijega razvojnog potencijala s koeficijentom opterećenosti od čak 3.845. Ovdje nam se valja ozbiljno zamisliti nad činjenicom da su ovako loši pokazatelji školovanosti stanovništva naselja na hrvatskim otocima u prosjeku ipak bolji od istih pokazatelja u „ostalim naseljima” u Hrvatskoj, u kojima živi gotovo četiri petine (78,4%) hrvatskih stanovnika.

Očekivano, najškolovanije stanovništvo hrvatskoga priobalja živi u šest najnapučenijih gradova. Premda je u njima nastanjeno 53,7% populacije hrvatskoga priobalja,

oni sudjeluju čak sa 66,2%, odnosno tek 40,4%, u broju stanovnika iznadprosječne odnosno ispodprosječne, školovanosti promatranoga prostora. Kolika je koncentracija razvojnoga potencijala na malom priobalnom prostoru, dovoljno govori činjenica da je razlika koeficijenata opterećenosti školovanih manje školovanim 1720 u korist ovih šest gradova. Ili, drukčije rečeno, razvojni potencijal, uvjetovan razinom završene škole stanovnika, dva makroregionalna i četiri regionalna središta jest 2,3 puta viši negoli na ostalom naseljenom prostoru hrvatskoga priobalja.

Tablica 5
 Koeficijenti razine
 završene škole stanovništva
 starijeg od 15 godina u
 naseljima na obali 2001.
 godine

	Koeficijent skolarizacije (e_s)	Koeficijent opterećenosti školovanih manje školovanim ($e_{s,i}$)
Naselja na obali		
Ukupno	10,61	1.915
u sjevernom Hrvatskom primorju	10,80	1.744
u južnom Hrvatskom primorju	10,49	2.024
u sjevernoj Dalmaciji	10,11	2.743
u srednjoj Dalmaciji	10,69	1.721
u južnoj Dalmaciji	10,58	1.957
na kopnu	10,71	1.743
na otocima	9,89	3.845
makroregionalna i regionalna središta	11,02	1.333
ostala naselja	10,12	3.053
Ostala naselja RH	9,75	3.988
Republika Hrvatska	9,94	3.394

Zaključak

Rezultati analize statističke građe, prikupljene Popisom stanovništva iz 2001. godine, pokazali su da litoralni prostor, u kontekstu odabranih sociodemografskih obilježja, pripada skupini prosperitetnijih područja Republike Hrvatske – i po dobnom sastavu i po razini završene škole. Raščlamba priobalja na četiri regionalne cjeline izdvojila je sjeverno Hrvatsko primorje i srednju Dalmaciju kao nositelje pozitivnih procesa. Osjetnije razlike u kvaliteti analiziranih sociodemografskih pokazatelja zabilježene su usporedbom jezgre i periferije naseljenosti na obali, gdje su makroregionalna i regionalna središta u boljem položaju od ostatka analiziranoga prostora i po dobnoj i po obrazovnoj strukturi. Izdvojivši otočni prostor u zasebnu skupinu, definirali smo područje najveće demografske regresije hrvatskoga priobalja. Osim nepovoljnoga aktualnog demografskog stanja na otocima, još čitav niz okolnosti opterećuje razvojnu budućnost otoka, koje navodi Rogić

(1994.), a odnose se na periferijski položaj otoka, lokalni kulturni obrazac kampanilizma i pomanjkanje sposobnosti lokalnih aktera. Uz to, valja podsjetiti na pojavu tzv. fiktivnoga stanovništva na otocima, koje po dobnoj strukturi pripada starijoj populaciji. U slučaju da to „fiktivno” stanovništvo promatramo kao „stvarno” stanovništvo, otoci postaju rezidencijalno odredište starije populacije.

Ovakva slika umnogome je posljedica tridesetogodišnjeg procesa litoralizacije Hrvatske (od početka 60ih do kraja 80 ih godina XX. stoljeća), uglavnom temeljenog na principu jačanja razvojnih središta na jadranskoj obali. Takav je model bio osmišljen u okvirima bivše državne zajednice. Međutim, osamostaljenjem Republike Hrvatske početkom 90ih godina 20. stoljeća, bivše republičke granice postaju državnima, što je suzilo prostor utjecaja priobalnih središta. Promotrimo li zemljovid Hrvatske, uočiti ćemo da se zaleđe litoralnoga prostora, poput klina, suzuje od sjeverozapada prema jugoistoku. Tako se, danas, područje hrvatskoga priobalja može analizirati modelom „razvojne osovine”, bilo da je riječ o „osovini veza ili komunikacija” ili „osovini naseljenosti ili koncentracije” (vidjeti više u Vresk, 1990., 38). Takvom pristupu idu u prilog dvije važne činjenice sadašnjega razvojnog trenutka Hrvatske. Prvo, izgradnja prometnica najvišega stupnja znatno povećava dostupnost litoralnoga prostora, što pogoduje, prije svega, daljnjem razvitku turizma, a i gospodarstva općenito. Drugo, restrukturiranje gospodarstva, odnosno prelazak s modela koncentriranog (veliki gospodarski subjekti) na disperzirano gospodarstvo (malo i srednje poduzetništvo). Ovakav će se razvojni model vjerojatno odraziti i na uravnoteženiji razmještaj i strukturu stanovništva naselja na hrvatskoj obali Jadrana. Prve naznake uravnoteženijega razmještaja stanovništva, odnosno „rasterećenja” regionalnih središta, zabilježene su u zadnjem međupopisnom razdoblju (1991. – 2001.). Neke novije demografske studije Splita i okolice pokazuju da je negativnom neto migracijskom saldu matičnoga grada djelomično pridonijelo iseljavanje populacije u okolicu, koja za isto razdoblje bilježi porast broja stanovnika primarno pod utjecajem imigracije (Klempić, 2004.). Osim unutarnje redistribucije, valja očekivati da će doći i do procesa imigracije stanovništva na hrvatsko priobalje. Možemo pretpostaviti da bi se veći dio potencijalnih imigranata mogao regrutirati iz skupine sezonskih stanovnika naselja na obali, čijoj olakšanoj imigraciji pogoduje: a) već postojeći stambeni fond (kuće za odmor) potencijalnih imigranata koji bi svoje „sekundarne rezidencije” mogli pretvoriti u „primarno” mjesto stanovanja i b) lakša socijalna prilagodba doseljenih,

odnosno već uspostavljen niz socijalnih veza (rodbinske, prijateljske, poslovne i dr.) koje sezonsko stanovništvo ima s domicilnim. Po svemu navedenom, može se pretpostaviti da će se ovakav tijek zbivanja brže i jače odvijati u kopnom dijelu priobalja negoli u otočnom.

Roko Mišetić
**Neka sociodemografska
obilježja stanovništva
obalnih naselja**

- 1 Pod pojmom *litoralizacija* razumijevamo, „...okupljanje i razvijanja društvenog života na morskim obalama” (Roglić i Roglić, 1967., 6).
- 2 Čaldarović u „sekundarno stanovanje” uključuje, „...sve oblike ‘neprimarnog stanovanja’, odnosno sve one oblike koji se realiziraju u ‘drugom stanu’, ‘drugoj kući’, ne u mjestu stalnog boravka, i ne za stalno, nego za povremeno stanovanje” (Čaldarović, 1989., 105).
- 3 Za ilustraciju razmjera ove pojave mogu nam poslužiti podatci za naselje Potočnica (Grad Novalja), u kojoj ima čak 28,3 puta više stanova za odmor negoli stanovnika, u naselju Kolanski Gajac (Grad Pag) ima ih 26,6 puta više ili, pak, u naselju Miholašćica (Grad Cres) 19 puta. Ovi bi nas pokazatelji mogli navesti na krivi trag zbog izrazito male populacijske veličine izdvojenih naselja (u sva je tri naselja 2001. godine popisano manje od 100 stanovnika) da istoj skupini ne pripadaju naselja Vir i Pirovac (u istoimenim općinama), koji broje po 1608 stanovnika, a imaju 5960, odnosno 1776, stanova za odmor.
- 4 Premda smo svjesni činjenice da je prosječan broj stanovnika po naselju tek pomoćni pokazatelj u analizi gustoće naseljenosti (dakako i neprecizniji u odnosu na stambenu ili opću gustoću stanovništva nekog naselja), zbog sadašnje nepristupačnosti podataka o površinama stambenih zona, pa i površinama samih naselja na obali, primorani smo ga u ovom radu uzimati kao indikator pojave.
- 5 Ovdje nismo mogli rabiti termine gradske regije ili gradske aglomeracije regionalnih središta hrvatskoga priobalja iz jednostavnog razloga što su te regije širega prostornog obuhvata, odnosno njima pripadaju i naselja koja nisu predmet ovoga rada.
- 6 Kontinuitet naseljenosti/izgrađenosti s regionalnim središtima na hrvatskoj obali čine, redom, od sjeverozapada prema jugoistoku: 2 naselja oko Pule (Fažana i Pješćana uvala), 14 naselja oko Rijeke (od Lovrana do Bakra), 4 naselja oko Zadra (od Petrčana do Sukošana), jedno naselje pokraj Šibenika (Brodarica) te 18 naselja oko Splita (od Segeta Donjeg do Omiša). Naselje Dubrovnik jedino je regionalno središte na obali koje ima jasno odvojenu zonu naseljenosti/izgrađenosti od susjednih naselja na obali. Da bismo definirali prostor kontinuirane izgrađenosti oko regionalnih središta na hrvatskoj obali, poslužili smo se nizom satelitskih snimaka koje čine *Image© 2005 Digital Globe*, a uz pomoć računalnoga programa Google Earth.
- 7 Koeficijent opterećenosti radnoga kontingenta staračkim jest pokazatelj dobnoga sastava stanovništva u kojem se u omjer stavlja populacija postaktivne (stariji od 65 godina) i radnoaktivne dobi (15–64 godina starosti). Za ovaj pokazatelj neki demografi smatraju da bolje od ostalih oslikava brzinu procesa starenja, naravno ne isključujući značenje ostalih pokazatelja (Wertheimer–Baletić, 1999.).
- 8 U ovom smo radu koeficijent ukupne dobne ovisnosti računali na temelju granice tzv. ekonomski aktivne dobi, što će reći da su u odnos stavljeni izvanradni kontingent (stanovništvo mlađe od 20 i starije od 65 godina) prema radnom kontingentu (stanovništvo od 20 do 65 godina).
- 9 Za opterećenje radnoaktivnoga kontingenta stanovništva nekoga prostora nije nevažna činjenica kakva je struktura tog opterećenja. Mlado stanovništvo predradne dobi predstavlja veće opterećenje jer zahtijeva ulaganje u tzv. ljudski kapital, a ono samo uglavnom nema prihoda od vlastita rada. Na drugoj strani povećanje udjela stare populacije nameće veće izdatke u sferi socijalnog osiguranja, no oni se djelomično ublažavaju prihodima i ušte-

- dama koje dio stare populacije ima iz minuloga rada (Werheimer–Baletić, 1999.).
- 10 Rezultati popisa stanovništva u Republici Hrvatskoj daju samo podatke o institucionaliziranoj obrazovanosti, odnosno razini završene škole stanovništva, dočim potrebe modernoga društva od pojedinca zahtijevaju „cjelovito obrazovanje” (pohađanje niza specijalističkih seminara i tečajeva i nakon završetka redovita školovanja). To pokazuje da je obrazovanje stanovništva šire od dostupnih statističkih podataka, pa ćemo stoga u ovom radu umjesto obrazovne strukture rabiti pojam razina završene škole.
  - 11 U kakvoj su korelaciji razina završene škole stanovništva i razvijenost dovoljno govori činjenica da u ovom radu nismo mogli provesti usporedbu stupnja školovanosti hrvatske populacije i populacije razvijenih europskih zemalja. Razlog je vrlo prozaične naravi. Naime, podatci rezultata Popisa stanovništva Hrvatske iz 2001. godine o razini završene škole objavljeni su za stanovništvo starije od 15 godina, dok se u razvijenim europskim zemljama isti podatci objavljuju za stanovništvo starije od 25 godina. Ova nam činjenica jasno pokazuje da se u razvijenim zemljama prag očekivanoga trajanja školovanja stanovništva podigao na 25 godina starosti, odnosno do stjecanja visokoškolske naobrazbe.
  - 12 Po rezultatima popisa stanovništva Republike Slovenije, provedenog 2002. godine, razina završene škole populacije starije od 15 godina izgleda ovako: bez škole – 0,7%, nepotpuna osnovna škola – 6,3%, osnovna škola – 26,1%, srednja škola ili gimnazija – 54,1%, viša škola, fakultet, magisterij i doktorat – 12,9% (Izvor: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_html/SLOT17SLO.htm).
  - 13 Koeffcijent opterećenosti školovanijih manje školovanima u izravan omjer stavlja ispodprosječno školovano stanovništvo (populacija sa završenom osnovnom školom i manje) prema iznadprosječno školovanom stanovništvu (populacija sa završenom višom školom i više), ovdje prikazan ($e_{s,v}$).